

in obeležij, zgodovinskih parkov, porušeni krajev, ki so kot spomeniki ostali v ruševinah, kot na primer vas Oradour-sur-Glane v Franciji, katedrala v angleškem Coventryju, uničenem v letalskem napadu, katere prošt Harwar je že med vojno pozival k spravi in sodelovanju s porušeni cerkvami v Nemčiji. Coventry se danes imenuje »mesto miru in sprave« in je pobraten z mnogimi med vojno porušeni mesti, kot so Volgograd, Varšava, Dresden in Hirošima. Njegovo osrednje gledališče se v čast leta 1941 bombardiranega Beograda imenuje Beograjsko gledališče, ena od ulic se imenuje po vasi Lidice, ki so jo leta 1942 povsem porušili nacisti, ena pa po nemškem mestu Mechede, ki je bilo leta 1945 uničeno v letalskem napadu ameriških bombnikov. V tretjem delu knjige, naslovljenem Pošasti, je dobila mesto tudi Slovenija, in sicer s Spomenikom žrtvam vseh vojn na Kongresnem trgu v Ljubljani, »enim najzanimivejših in najbolj problematičnih spomenikov, kar sem jih kdaj videl«, pravi. »Z drugimi do sedaj videnimi obravnavanimi obeležji

ta spomenik narodove preteklosti ne poskuša spraviti v figurativno podobo. Nikjer ni nobenega kipa, nobenih portretov ljudi, zamrznjenih v akciji. Spomenik je popolnoma abstrakten. Vendar ni zato nič manj kontroverzen.« Po Lowejevem mnenju spomenik nima namena vzbujati pozornosti, saj je ob zadnjem obisku nekaj ur stal ob njem in ga opazoval, a se v tem času ni nihče ustavil ob njem, da bi si ga ogledal. »Nihče ni na klinasto oblikovani stopnici na njegovem južnem robu čakal na srečanje s prijatelji. Nihče se ni ustavil v senci velikih kamnitih plošč, da bi pojedel sendvič. Spomenik obvladuje eno stran Kongresnega trga v samem osrčju meta, toda zdi se, da ga preveva nekaj, kar odbija pozornost.« Vendar nato zapiše, da je brezizraznost spomenika verjetno njegova največja prednost, da je želel biti tankočuten, da ne bi nikogar žalil in obujal razdiralnih strasti med vojno. »Če ne pove ničesar o junakih niti o mučenikih niti o krivcih, potem je to namerna odločitev. Celo njegovo ime je namerno nedoločno. Čeprav vsakdo

ve, da je to spomenik drugi svetovni vojni, je posvečen žrtvam vseh vojn.« Avtor je bil pretresen nad Hudo jamo, kamor ga je peljal Mitja Ferenc, zato se sprašuje, kaj ta »brezizrazni, abstraktni spomenik pove o strahotah, ki sem jim bil ravnokar priča? Kako lahko sprejmeš spomenik iz čistega belega kamna, ko pa je resnica dosti bolj umazana, skrita na dnu temnega brezna v slovenskih hribih?« Na drugem mestu zapiše, da če so drugi spomeniki postavljeni zato, da bi usmerjali narodove spomine, je ta ravno zato, da bi jih razblinil.

Ena od rdečih niti knjige so tisti, ki so bili pri obeleževanju spomina na drugo svetovno vojno prezrti. Izrazit primer namernega zanikanja drugih je muzej holokavsta Jad Vašem v Jeruzalemu, ki ga mora najprej obiskati vsak tuji diplomat, sicer se mu vljudno zahvalijo za obisk Izraela. Odprli so ga šele leta 2005. Na koncu labirinta razstavnih sob je most, s katerega se vidi palestinska vas, ki so jo Izraelci zravnali z zemljo. O staroselskih Palestincih v muzeju ni niti besede.

BLAŽ BAJIČ, ANA SVETEL, VERONIKA ZAVRATNIK (ur.): *Razgledi treh dolin.*

Znanstvena založba Filozofske Fakultete Univerze v Ljubljani, Ljubljana 2021, 208 str.

ANA SVETEL, VERONIKA ZAVRATNIK, BLAŽ BAJIČ (ur.): *Pogledi od blizu: Mladi, prihodnost in zamišljanje razvoja na Solčavskem.*

Znanstvena založba Filozofske Fakultete Univerze v Ljubljani, Ljubljana 2022, 146 str.

V letu 2020 so na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani oživili organiziranje vsakoletnih etnoloških taborov, ki študentom in študentkam ponujajo priložnost, da se bolje seznanijo s prakso etnografskega raziskovalnega dela. Na osnovi sodelovanja z občino Solčava in s podporo lokalne skupnosti je nastal Etnološki tabor treh

dolin 2020, ki je potekal med 22. in 27. septembrom.

Od leta 2020 dalje tik pred začetkom študijskega leta sodelavci in sodelavke oddelka (predvsem pa organizator in organizatorki Blaž Bajič, Ana Svetel in Veronika Zavrtnik) organizirajo etnološki tabor na Solčavskem. Do zdaj so izsledki raziskav in razprav iz prvih dveh etnoloških taborov izšli v

dveh zbornikih: *Razgledi treh dolin* (Etnološki tabor 2020) ter *Pogledi od blizu: Mladi, prihodnost in zamišljanje razvoja na Solčavskem* (Etnološki tabor 2021). Vsak zbornik odseva glavne teme in vprašanja, ki so usmerjali potek posameznega tabora.

Kot v uvodnem besedilu prvega zbornika razlagajo organizatorji tabora (ki so tudi uredniki obeh monografij), so

* Tatiana Bajuk Senčar, dr. antropologije, znanstvena sodelavka, ZRC SAZU, Inštitut za slovensko narodopisje; tatiana.bajuk@zrc-sazu.si.

imeli pri pripravi taborov dve izhodišči: ponuditi študentom priložnost za večdnevno terensko delo pod vodstvom mentorjev ter s tematsko usmerjenim programom in izvedbo terenskih raziskav prispevati k zapolnitvi »vrzeli, ki v etnologiji in antropologiji zeva na področju raziskav Solčavskega« (*Razgledi*, str. 17).

Oba zbornika naj bi omenjeni izhodišči obravnavala tako z vidika strukture kot vsebine. Poleg tega njuna struktura v veliki meri odraža organizacijo taborov, saj so raziskovalne izkušnje študentov dopolnjevala predavanja etnologov in etnologinj oz. antropologov in antropologinj, članov in članic skupnosti ter strokovnjakov in strokovnjakinj s področja prakse. Takšna struktura taborov, ki študentom ponuja znanstvene, praktične in etnografske vpoglede v izbrana vprašanja, ima tudi drug namen: odseva heterogenost pogledov in stališč, ki je značilna za terensko raziskovanje – heterogenost, ki bi si jo morali študenti etnografije prizadevati zajeti in interpretirati. To se ne nanaša le na številne glasove in stališča, ki jih je mogoče najti v kateri koli skupnosti, temveč tudi na to, da je vsako vprašanje, pojav ali proces, ki ga etnologi preučujejo, vedno soopredeljen na številnih medsebojno povezanih ravneh in kontekstih.

V vsakem od izdanih zbornikov se ta mnogoterost kaže v predstavitvi številnih pogledov na izbrane teme vsakega tabora – in posledično v posameznih tematskih sklopih zbornikov. Osrednji del vsakega tematskega sklopa so analize raziskav študentov. Dopolnjujejo jih krajši prispevki članov lokalne skupnosti ter komentarji antropologov in etnologov, ki povezujejo ugotovitve in teme posameznega sklopa. Poleg tega oba zbornika vključujeta tudi prispevke, ki obravnavajo dileme ali vprašanja o samem procesu terenskega raziskovanja, s katerimi se na terenu v določeni meri sooča vsak.

Zbornika imata podobno strukturo, njuno vsebino pa oblikujejo osrednje teme in vprašanja posameznega tabora. Prvi zbornik vsebuje širši izbor vprašanj kot drugi, kar je pričakovano, saj drugi temelji na izkušnjah in ugotovitvah prvega.

Teme prvega tabora se dotikajo različnih vprašanj, povezanih z vsakdanjim življenjem v treh dolinah. Organizatorji – in uredniki zbornika – ki Solčavsko v uvodnem besedilu Etnološka spogledovanja s Solčavskem opisujejo kot »etnološko in kulturnoantropološko izredno zanimivo vozlišče razno-terih pojavov, procesov in akterjev« (*Razgledi*, str. 27), so izbrali širok nabor tem: dediščina, središča, turizem

in obmejnost. Dvema predgovoroma – enega je napisala županja Solčave Katarina Prelesnik, drugega pa predstojnik Oddelka za etnologijo in antropologijo Jaka Repič – sledi osrednji del monografije, strukturiran po tematskih sklopih.

Prvi tematski sklop, poimenovan Obrobna središča, središčna obrobja, se začne s prispevkom Alenke Bartulović *O središčih in obrobjih v emskih perspektivah*, v katerem avtorica na osnovi obravnave lastnih etnografskih izkušenj in antropoloških teorij o odročnosti komentira raziskovanje središč in obrobij na terenu. V prispevku *Ustvarjanje središč na obrobju* se avtorji Petra Gobjevšček, Pia Krامل in Marko Senčar Mrdaković na podlagi relacijskega razumevanja središča v svoji etnografski analizi osredotočajo na domačijo kot središče ter na njen odnos do drugih središč, ki jih opredelijo kot pomembne za pripovedovano vsakdanje življenje svojih sogovornikov. Sklop se zaključuje s prispevkom Marka Slapnika *Solčavsko – središča v in okrog nas*, v katerem avtor obravnava relativna razumevanja centra, periferije in razdalje z lokalnega vidika.

Sklop (Raz)mere dediščine se začne s prispevkom Vita Hazlerja *Kulturna dediščina Solčavskega z Robanovim kotom, Logarsko dolino in Matkovim kotom*, v katerem obravnava razvoj ohranjanja kulturne dediščine na Solčavskem v zadnjih desetletjih. Drugo besedilo, *Varstvo kulturne dediščine na Slovenskem*, ki sta ga napisali Božena Hostnik in Barbara Klanšek iz celjske enote Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, ponuja pogled konservatorjev na sodobne izzive ohranjanja kulturne dediščine v Solčavi. Tajda Jerkič, Pika Kristan in Tina Mlinarič v prispevku *Pomen kulturne dediščine na Solčavskem* predstavljajo analizo različnih lokalnih pristopov oziroma odnosov do dediščine med sogovorniki, ki morajo najti načine, kako živeti s kulturno dediščino, katere pomen in upravljanje pogosto zamejujejo zunanji akterji in institucije. Sklop zaključuje prispevek z naslovom *Kulturna*

dediščina v krajinskem parku Logarska dolina Urške Lenar, ki problematiko kulturne dediščine v Solčavi komentira tako kot članica lokalne skupnosti kot tudi kot diplomirana etnologinja in kulturna antropologinja.

Sklop Vtis odtisa odpira Jaka Repič s prispevkom *Odročnost Solčavskega in turistično pregrevanje alpskega okolja*, v katerem obravnava krhkost alpskega okolja. Ta značilnost prihaja do izraza z razvojem turizma, ki ob gospodarskih priložnostih prinaša tudi številne izzive. Sledi prispevek Žige Korbarja, Tine Krašovec in Line Troha z naslovom »*Naš namen ni, da bi čisto vse pokazali*«: *Turizem na Solčavskem*, v katerem avtor in avtorici interpretirajo poglede lokalne skupnosti na turizem ter vlogo, ki jo ima prikazovanje krajev kot »divjih« in »nedotaknjenih« v produkciji turističnih destinacij. Sklop zaključuje Avgust Lenar s prispevkom *Naravi prijazen in domačinom koristen razvoj turizma*, v katerem kot ponudnik turističnih storitev podaja svoje poglede na turistični razvoj Solčave na podlagi izkušenj z lokalnim turističnim razvojem. Sklop Prehodne razlike, nepremostljive bližine se začne s prispevkom Mihe Kozoroga z naslovom *Meje, mejniki, ločnice in razločki*, v katerem avtor obravnava različne vrste mej in njihov pomen v družbenem življenju. Eva Malovrh in Tara Milčinski v prispevku *Zabrisane meje* razpravljata o različnih mejah in ločnicah, ki sta jih zaznali v raziskavi na Solčavskem – o upravnih, simbolnih in naravnih mejah – ter o tem, kako so se te spreminjale skozi čas ali zaradi spremenjenih okoliščin, vključno z epidemijo bolezni covid-19. Mojca Ošep v prispevku z naslovom *Jasne meje* z lokalne perspektive razpravlja o lastni izkušnji z mejami na Solčavskem.

Peti in zadnji tematski sklop, *Vloga dvojnosti*, je posvečen vprašanju, ki se na terenu pojavi takrat, ko svoje prisotnosti ne moremo omejiti na eno vlogo. Prispevek Nine Ošep in Elizabete Vršnik z naslovom *Dvojna vloga: Ko postane domači kraj antropološki teren* je avtoetnografska razprava o

njunih izkušnjah na taboru, na katerem sta prevzeli vlogi domačinke in raziskovalke. Dr. Rajko Muršič v svojem prispevku *Biti domačin, biti tujec. In biti etnograf. Biti človek*. komentira obravnavano dvojnost, pri čemer zagovarja stališče, naj se etnografi soočijo z družbeno stvarnostjo, v kateri živijo, in jo raziskujejo. Monografijo zaključuje prispevek Mateje Habinc *Izkušnje in predstave o življenju na Solčavskem: Med domačijo in destinacijo*, v katerem avtorica prikaže, da doprinos zbornika ni toliko v obravnavi etnografskih vprašanj, ki so »tradicionalna«, temveč v tem, da se osredotoča na sodobni vsakdan na Solčavskem in na ljudi, ki so tam doma.

Tema drugega zbornika, *Pogledi od bližu: Mladi, prihodnost in zamišljanje razvoja na Solčavskem*, izhaja iz opažanj študentov prvega tabora o pomanjkanju mlajših sogovornikov za prvi tabor, zaradi česar so se organizatorji odločili, »da bo prav ta, v klasičnih etnoloških raziskavah pogosto prezrta (v zadnjih letih vse bolj prepoznavna) skupina v ospredju tabora« (*Pogledi*, str. 12). V zborniku, ki je sestavljen iz štirih tematskih sklopov, so prikazane ugotovitve oz. spoznanja drugega tabora, ki je bil strukturiran okoli tem mladih, prihodnosti ter prometa in infrastrukture. Zbornik se začne z dvema predgovoroma, ki sta ju napisali Uršula Lipovec Čebren, tedanja predstojnica Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo, ter Katarina Prelesnik, županja Solčave. Slednja mlade, ki prispevajo k ohranjanju Logarske doline oz. Solčave, opiše z besedami »povezana in odgovorna skupnost« (*Pogledi*, str. 7). V uvodnem besedilu *Povezovanja in združevanja na Solčavskem* pa avtorji – organizatorji tabora Ana Svetel, Veronika Zavratnik in Blaž Bajič predstavijo potek drugega tabora ter osrednje teme, ki strukturirajo izdani zbornik.

Struktura drugega zbornika sledi strukturi prvega v tem, da združuje prispevke lokalnih akterjev in študentov raziskovalcev ter komentarje, ki jih pišejo antropologi oziroma etnologi. Prvi tematski sklop, *Premiki in postan-*

ki, je posvečen vprašanju mobilnosti in infrastrukture. Odpira ga prispevek Simone Robnik *Premislek o prometu in infrastrukturi v Solčavi*, v katerem avtorica obravnava obstoječo infrastrukturo z lokalnega vidika, pri čemer se osredotoča tako na njene pozitivne strani kot tudi na njene pomanjkljivosti v luči geografskih danosti Solčave ter njene umeščenosti v infrastrukturo na regionalni in nacionalni ravni. Vajna Germ, Pia Krampl in Tina Krašovic v prispevku *Promet in infrastruktura Solčavskega* analizirajo zbrano etnografsko gradivo o razumevanju in doživljanju relativne lege Solčave z vidika obstoječe infrastrukture (zlasti med mladimi) s pomočjo treh tem – odročnost, geografske značilnosti Solčavskega in mreženje. Jaka Repič in Tatiana Bajuk Senčar v prispevku *Infrastruktura, promet in odročnost solčavskega okolja: razmišljanje ob prispevku o prometu in infrastrukturi na Solčavskem* zaključujeta sklop s kratko razpravo o ugotovljenih dilemah glede solčavske mobilnostne infrastrukture v širšem kontekstu trajnostnega (turističnega) razvoja, protislovne vloge avtomobilizma ter razmerja med različnimi oblikami transporta.

Drugi sklop, *Delovanje in dedovanje*, odpira prispevek Janje Slapnik *Mladi in dediščina na Solčavskem – pogled domačinke*, v katerem avtorica obravnava poglede mladih na različne oblike dediščine in njihov pomen za podobo kraja in dinamiko lokalnega življenja. V prispevku *Mladi, tradicija in dediščina na Solčavskem* avtorici Julija Zupan in Petra Goljevšček obravnavata mlade kot dediščinsko skupnost ter preučujeta, kako solčavska mladina gleda na elemente lokalne dediščine in kako je vključena v ohranjanje in razvoj lokalne kulturne krajine z različnimi preživitvenimi praksami. Mateja Slovenc Grasselli v prispevku *Življenje mladih na kmetiji kot izhodišče za raziskovanje dediščinskih diskurzov* razpravlja o solčavski mladini, ki dela na družinskih kmetijah, in o potencialnih učinkih nasledstvenih procesov na njihovo pojmovanje dediščine prostora.

Tretji sklop, Narodnozabavni rock – in black metal, je posvečen vlogi glasbe v družbenem življenju, zlasti med mladimi različnih generacij. Sklop začenja prispevek Davorina Lenka *O Mrtvi Goši*, v katerem avtor opisuje svoje izkušnje kot član blackmetalске skupine Mrtva Goša, ki jo je ustanovil s še dveh mladima glasbenikoma iz Solčave ter glasbeniki iz drugih koncev Slovenije. V prispevku *Glasba kot družbeno vezivo na Solčavskem* Tajda Jerkič, Žiga Korbar, Tina Mlinarič in Marko Senčar Mrdaković predstavijo analizo zbranih intervjujev, ki se osredotoča na pomen različnih glasbenih zvrsti v različnih kontekstih: na intimni ravni družine, na generacijski ravni in tudi na lokalni ravni. Posebej se posvečajo spominom in osebnim zgodbam tistih, ki so kot mladi konec 90. let prejšnjega stoletja pripa-

dali Mladinskemu klubu Solčava, ki je služil kot prostor zbiranja mladih in tudi kot središče lokalne glasbene scene. Miha Kozorog v svojem komentarju *Mladi, glasba in prostor na Solčavskem* sklenu sklop z razpravo o pomenu mladinskih prostorov za lokalno družbeno življenje med mladimi in o pomenu presejanja stereotipov, ki ustvarjajo nasprotja med mestom in podeželjem, zlasti na glasbenem področju.

Četrty in zadnji sklop se začne s prispevkom Nine Ošep in Elizabete Vršnik »*To je res, da je vse prostovoljno. Delaš, da bi kraj živel.*« *Vpliv prostovoljnih društev na javno in zasebno življenje na Solčavskem*. Avtorici se v dvojni vlogi domačink in etnologinj oz. kulturnih antropologinj osredotočata na spreminjajočo se vlogo lokalnih društev ter preučujeta pripovedi

ljudi o njihovih izkušnjah z društvi in njihovi vlogi »generatorjev« (*Pogledi*, str. 127) družbenega življenja med različnimi skupinami lokalnih akterjev, vključno z mladimi. Sklop zaključuje prispevek Rajka Muršiča *Etnologi in etnologinje v etnografski akciji: delamo skupaj z domačini in domačinkami, toda kako?* V njem avtor razmišlja o naravi in izzivih etnografskega terenskega dela, pri čemer se osredotoča na odnos med raziskovalci in domačini oz. domačinkami, ki presega raven pogovorov in intervjujev.

Oba zbornika prinašata številne vpogled v različne, a prekrivajoče se razsežnosti družbenega življenja na Solčavskem ter v realnost in izzive etnografskega terenskega raziskovanja. Predstavljata zanimivo branje tako za študente kot tudi za širše občinstvo.

